

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра англійської мови

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ІІІ СТУПЕНЯ»**

Виконала студентка 2 курсу
Групи Ang1-M20z
Спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (англійська))
Шварчук Тетяна Ігорівна

Керівник **Сторчова Т.В.**
Кандидат педагогічних наук, доцент,
Доцент кафедри англійської мови

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ.....	9
1.1 Поняття та структура навчальних досягнень учнів.....	9
1.2 Психолого-педагогічні особливості розвитку навчальних досягнень учнів у закладах загальної середньої освіти III ступеня.....	15
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. КРИТЕРІЇ ТА ВИДИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ III СТУПЕНЯ.....	25
2.1 Критерії оцінювання з англійської мови в закладах загальної середньої освіти III ступеня.....	25
2.2 Основні підходи до вибору методів оцінювання навчальних досягнень учнів з англійської мови.....	42
2.2.1 Формальні та неформальні методи оцінювання.....	48
2.2.2 Альтернативні методи оцінювання.....	53
2.3 Оцінювання як чинник розвитку мотивації навчальних досягнень учнів.....	58
Висновки до другого розділу.....	63
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ III СТУПЕНЯ.....	65
3.1 Проблема оцінювання в умовах дистанційного навчання.....	65
3.2 Аналіз результатів анкетування вчителів з англійської мови.....	72

3.3 Методичні рекомендації щодо планування методів оцінювання навчальних досягнень учнів з англійської мови.....	81
Висновки до третього розділу.....	82
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	94
Додаток А.....	94

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗУН – знання, уміння і навички;

Заклади ЗСО III ступеня – заклади загальної середньої освіти III ступеня;

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології.

ВСТУП

Контроль та самоконтроль знань, умінь та навичок є сьогодні однією з найважливіших проблем організації навчальної діяльності під час уроків англійської. Саме в процесі перевірки виявляються досягнення школярів та прогалини у їх навчальній підготовці, закріплюються та систематизуються знання та вміння, набуті учнями на попередніх уроках, а на основі отриманої інформації коригується процес вивчення нового матеріалу.

Також загальновідомо, що перевірка і оцінка знань, умінь і навичок учнів є важливим структурним компонентом процесу навчання і, відповідно до принципів систематичності, послідовності і міцності навчання, повинна здійснюватися протягом всього навчального процесу. Так як це сприяє підвищенню рівня відповідальності школяра за якість навчання, за дотримання дисципліни на уроці та формування вимогливості учнів до себе. Адже, завдання сучасних шкіл – не тільки передавати знання учням, що необхідні у XXI столітті, але й також застосовувати їх у конкретних навчальних та життєвих ситуаціях. Саме тому при виставленні оцінок необхідно дотримуватись: об'єктивності оцінки результатів та єдності вимог всім школярам.

Питанням вивчення сучасних засобів оцінювання результатів навчання займались у свій час низка дослідників, серед яких важливо відзначити наступних: Золотарьова А.В., Моїсеєва А.М., Поташника М.М., Шишова С.Є. (фахівців з моніторингу якості освіти в школі); Каменських І.Г., Устинова Л.Г. (дослідників в області рейтингової системи оцінювання); Аванесова В.С., Майорова А.Н., Челишкова М.Б. (фахівців з тестування в системі освіти).

Психолого-педагогічні функції контролю полягають у виявленні недоліків у роботі учнів, встановленні їх характеру та причин з метою їх усунення. Тому, хотілося б відмітити, що перевірка знань – це форма закріплення, пояснення, розуміння та систематизації знань учнів, та на основі єдиної системи критеріїв оцінювання, прийнятої Міністерством освіти і науки України для кожного з

чотирьох (початковий, середній, достатній, високий) рівнів навчальних досягнень учнів, дослідники та викладачі розробляють критерії оцінювання за окремими дисциплінами. Вчителі іноземних мов також активно працюють над вдосконаленням системи оцінювання роботи учнів загальної середньої освіти III ступеня.

А ось пандемія Covid-19 поставила виклики для практики оцінювання. Однією з таких проблем є проведення онлайн-панелей академічної доброчесності учнів для розгляду випадків плагіату, змови, шахрайства та інших форм потенційних проступків. У цій роботі висвітлюються також і проблеми, з якими стикаються вчителі під час проведення онлайн-уроків та будуть розглянуті практичні рішення цих проблем. А також програми, завдяки яким можна проводити заняття з англійської мови та здійснювати оцінювання учнів онлайн.

Актуальність проблеми та доцільність наукового пошуку шляхів її вирішення зумовили вибір теми: **«Оцінювання навчальних досягнень з англійської мови у закладах загальної середньої освіти III ступеня».**

Мета даного дослідження – розкрити комплексний підхід до системи контролю та оцінки в процесі навчання англійської мови у закладах загальної середньої освіти III ступеня.

Об’єкт дослідження – процес оцінювання навчальних досягнень учнів з англійської мови у закладах загальної середньої освіти III ступеня.

Предмет дослідження – особливості оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках з англійської мови в закладах загальної середньої освіти III ступеня.

Завдання дослідження:

- розкрити значення поняття «оцінка» та «оцінювання»;
- визначити складники навчальних досягнень учнів;

- дослідити види, форми і організації контролю якості навчання англійської мови;
- висвітлити вікові та психолого-педагогічні особливості учнів закладів загальної середньої освіти III ступеня;
- визначити критерії та основні види оцінювання з англійської мови в закладах загальної середньої освіти III ступеня;
- обґрунтувати основні підходи до вибору методів оцінювання навчальних досягнень учнів з англійської мови;
- розробити та провести анкетування вчителів англійської мови закладів загальної середньої освіти III ступеня;
- спробувати удосконалити методичні рекомендації щодо планування методів оцінювання навчальних досягнень учнів з англійської мови.

Для досягнення мети дослідження були використані наступні **методи**: теоретичний (аналіз та синтез педагогічної, методологічної і психологічної літератури для вивчення проблеми дослідження та її об'єктивному обґрунтуванню); емпіричний (анкетування вчителів англійської мови); метод математичного підрахунку – для отримання статистичних даних.

Теоретична база дослідження - для написання роботи були використані праці різних авторів. Роботи Амонашвілі Ш.А., Божович Л.І, Воронцова А.Б., Виготського Л.С., Лейтеса Н.С., Крутецького В.А., Гарднера Г., Флемінга Н. та інших, що надали велику допомогу в розкритті психолого-педагогічних особливостей учнів; роботи Гаврилова Т.Н., Вороніна Ю.А., Краснова Т.І., Гузєєва В.В. та інших, допомогли визначити такі поняття як якість освіти, контроль і оцінка рівня ЗУН учнів, їх особливостей, нахилів, здібностей, а також у розкритті взаємозв'язку видів, методів, форм і засобів оцінювання. Автори Сабурова Н.Л., Джейкс Д., Йорк М., Бігс Дж., що відносять себе до числа прихильників перспективних засобів навчання, виступають за впровадження інноваційних освітніх технологій, тому велику увагу у своїй роботі приділяють

рейтинг-контролю, портфоліо, моніторингу, які, на їхню думку, здатні враховувати всі нюанси навчально-виховного процесу.

Практичне значення даного дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані на практиці при викладанні англійської мови в закладах загальної середньої освіти III ступеня. Крім того, практичні дані можна використовувати на курсах з методики викладання англійської мови в школі.

Структура роботи – дана робота складається зі вступу, трьох розділів та підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 62 найменування та додатків. Загальний обсяг роботи – 95 сторінок.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вивчивши специфіку оцінювання навчальних досягнень старшокласників, а також проаналізувавши досить значну частину наукової літератури, ми дійшли висновку, що педагогічна оцінка є важливим чинником формування позитивного ставлення до навчання, створення сприятливої психологічної атмосфери.

Нами також відзначено, що на сьогодні, все більша увага приділяється людині як особистості – її свідомості, духовності, культурі, моральності, а також високо розвиненому інтелекту і інтелектуальному потенціалу. У школах відбувається постійний пошук, мета якого – знайти нові форми і прийоми, що дозволяють злити в єдиний процес розвиток та виховання учнів на всіх етапах навчання. Тому, можна відзначити, що оцінка і оцінювання є досить важливими компонентами контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів. Оцінювання є ефективним способом визначення результатів діяльності останніх.

Ми помітили, що у старшокласника, у психологічному та психічному аспектах, виникають такі важливі особисті якості, як: обізнаність, самостійність, незалежність. Він ставить і активно вирішує найскладніші проблеми цього періоду в житті: відображення власного способу життя, прагнення до самореалізації, що призводить до появи нових соціальних потреб - знайти своє місце серед інших, виділитися, бути особливим, зіграти роль у суспільстві. В цьому віці існує відповідальність вже не просто за себе, але і за себе в спільній справі, за спільну справу взагалі та за інших людей. Тому досить важливо заохотити та мотивувати їх навчально-пізнавальну діяльність та досягати поставлених цілей, шляхом отримання навчальних досягнень.

Також нами проаналізовані дослідження, що показали, що навчальна мотивація є складною структурою, яка включає широкий спектр, а саме: соціальних мотивацій (усвідомлення соціальної важливості здобуття знань, необхідність навчання для підготовки до самостійного життя та роботи), когнітивних мотивацій та особистої мотивації (бажання мати авторитет і грати

провідну роль у колективі), що пов'язані з бажанням досягти успіху та з егоїзмом.

Ми також визначили критерії оцінювання успішності учнів з англійської мови та запропонували оціночні судження, які враховують поточний рівень освіти, які можна використовувати для створення системи оцінювання, яка зосереджується на успішності учнів, а не на невдачі. Такий вид комплексної діяльності, що реалізується в практичній діяльності вчителів, сприятиме створенню практичних умов для збереження навчально-пізнавальної мотивації кожного та успішного вивчення англійської мови.

Ми виявили, що 12-бальна система оцінювання пристосована до традиційного способу навчання, коли вчитель повинен дохідливо пояснити навчальний матеріал, а учень – добре його засвоїти і запам'ятати. Система дозволяє розрізняти ступінь оволодіння предметом, усуває цифрову несправедливість оцінювання викладачами знань учнів, організовує самоконтроль та самооцінку майбутньої діяльності, але й має низку недоліків, отже запровадження нових методів оцінювання є важливим питанням сьогодні.

У роботі ми розглянули формальні та неформальні методи оцінювання, а також описали альтернативні методи, які також варто брати до уваги. Серед них: рейтингова система оцінювання, метод проекту, портфоліо, урок-гра та урок-змагання, що орієнтуються на загальнонавчальні компетенції учнів та застосування знань на практиці.

У свою чергу, використання сучасних технологій оцінювання наукових та освітніх досягнень учнів дозволяє не тільки оцінити адекватно та мінімізувати суб'єктивність в оцінці, а й залучити до оцінювання самих учнів, вчити їх самостійності, виховувати в них почуття впевненості в оволодінні тими чи іншими знаннями, зокрема іноземною мовою. Оскільки процес навчання – це є взаємодії учня та вчителя, їхня співпраця у навчальній та виховній діяльності, може дати високі результати.

Під час написання даної роботи ми провели дослідження у вигляді опитування серед викладачів закладів загальної середньої освіти III ступеня. Дані опитування свідчать, що більшість викладачів намагаються поєднувати різні методи та форми оцінювання для кращого стимулювання навчальної діяльності учнів та для об'єктивного визначення їх результатів.

Тим не менш, ми зробили висновок, що вчителям потрібна методична підтримка та обов'язкові курси підвищення кваліфікації або онлайн конференції, що забезпечитимуть викладачів навичками не лише викладання, а й виставлення оцінок в умовах дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функции оценки обучения школьников: Экспериментальное педагогическое исследование. М.: Педагогика, 1984. - 296с.
2. Абакумова Н. Н., Малкова И. Ю. Компетентностный подход в образовании: организация и диагностика. Томск : Томский государственный университет, 2007. 368 с.
3. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / под редакцией Д. И. Фельдштейна. Воронеж: НПО «МОДЭК», 2006. 325 с.
4. Бойко І. Проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів у школах Німеччини. Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. Чернівці : Рута, 2004. Вип. 211. Педагогіка та психологія. 23-29 с.
5. Васильева С. В. Формирование семейных ценностей у детей среднего школьного возраста средствами образовательной деятельности: методическое пособие. СПб.: ВВМ, 2015. 128 с.
6. Варій М. Основи психології і педагогіки. П.: Центр навчальної літератури. 2009. 376с.
7. Воронцов А.Б. Педагогическая технология контроля и оценки учебной деятельности. Образовательная система Д.Б. Эльконина В.В. Давыдова. М., 2002. 45-46 с.
8. Воронин Ю.А., Трубина Л.А., Васильева Е.В., Козлова О.В. Курс лекций: Современные средства оценивания результатов обучения. ВГПУ. Воронеж, 2004. 31-32 с.
9. Выготский Л. С. Проблема возраста: собрание сочинений в 6-ти тт. М.: Изд-во «Педагогика», 1986. Т.4. 364 с.
10. Выготский Л. С. Психология развития человека . М. : Смысл; Эксмо, 2005. 1136 с.

11. Гаврилова Т.Н., Кузнецов А.Н. Теория обучения: учебное пособие. Ярославль, Изд-во ЯГПУ им. К.Д. Ушинского, 2003. 19 с.
12. Корнилов К.Н. Психология / К.Н.Корнилов. – М.: Учпедгиз, 1946. – С. 141 – 142
13. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2010. – 129 с.
14. Гринченко, Современные средства оценивания результатов обучения. Учебно-методическое пособие . М.: УЦ Перспектива, 69 с.
15. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие для педагогических учебных заведений. Под ред. А. И. Пискунова. М., 2001.
16. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: развитие ребенка от рождения до 17 лет. М.: Изд-во УРАО, 2009. 360 с.
17. Крутецкий;;; Педагогічна характеристика старшого шкільного віку, та юнацького. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5259413/page:2/>. (дата звернення 14.06.2021 р.)
18. Колесов Д. В. Оценка (психология и прагматика оценки). М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. 816 с.
19. Складорова Т. В. Общая, возрастная и педагогическая психология [Електронний ресурс] / Т. В. Складорова. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://studme.org/344057/psihologiya/obschaya_vozrastnaya_i_pedagogicheskaya_psihologiya. (дата звернення 22.06.2021 р.)
20. Краснова Т.И. Оценивание учебной деятельности студентов. <http://charko.narod.ru/tekst/an6/3.html>

21. Критерії, правила і процедури оцінювання результатів здобування освіти http://consul86.com.ua/navchalnadiyalnist/kriteriyi_rezultativ_zdobuvannya_оsviti/ (дата звернення 23.09.2021 р.)
22. Лейтес Н. С. Умственные способности и возраст. Москва: Педагогика, 1971. 172 с.
23. Лебедева М. Б., Шилова О. Н. Что такое ИКТ-компетентность студентов педагогического университета и как ее формировать? /Информатика и образование. 2011. № 3. С. 95–100
24. Лазарев, В.С. Управление нововведениями - путь к развитию школы. Сельская школа. 2003. № 1. С. 9-10.
25. Лисенко Л.В. Модульне навчання і рейтингова система оцінювання знань учнів. Початкова школа. 1995. №3. С.27-29.
26. Мудрик А. В. Современный старшеклассник . Хрестоматия по возрастной психологии: учеб. пос. для студ./ под ред. Д. И. Фельдштейна. М.: Институт практической психологии, 1996. 310 с.
27. Морзе Н.В. Інформаційні технології в навчанні : навч. посіб. / за ред. Н.В. Морзе. К. : Видавнича група ВНУ, 2004. 240 с.
28. Моделювання контрольно-оцінювальних систем у середній школі: монографія / за ред. П.І. Сікорського, О.О. Біляковської. Львів : ФОП Корпан Б.І., 2010. 178 с.
29. Мухина С.А., Соловьева А.А. Нетрадиционные педагогические технологии в обучении. Серия «Среднее профессиональное образование» . Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. 379 с.
30. И. Низовская. Словарь программы «Развитие критического мышления через чтение и письмо». Бишкек, 2003.
31. Нетрадиционные способы контроля и оценки знаний школьников в современной школе [Электронный ресурс]. Режим доступа:

- <http://www.gramota.net/materials/1/2013/3/56.html>. (дата звернення 10.06.2021 р.)
32. Ніколаєва С.Ю. “Методика викладання іноземних мов у СНЗ”
33. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. М., 2001. С.73
34. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство/ под ред. Р. Х. Шакирова, А.А. Буркитовой, О.И. Дудкиной. Б.: «Билим», 2012. 80 с
35. Панкин П.П. Эволюция школьной оценки и возможность перехода к системе накопительных баллов. Преподавание истории в школе. 2011. №5. С.14-16
36. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка К. : Либідь, 2005. 454 с.
37. Партола В. Діагностика формування інтелектуальних умінь молодших школярів у вальдорфських школах як складник оцінювання навчальних досягнень учнів . Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. Вип. 573. Педагогіка та психологія. С. 137–141.
38. Педагогічна характеристика старшого шкільного віку, та юнацького. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5259413/page:2/>. (дата звернення 21.04.2021 р.)
39. Рейтинговая система оценки знаний как фактор повышения эффективности обучения в высшей школе. Инновационные технологии в профессиональном образовании. Минск, 2009 [Электронный ресурс] . Режим доступу: <http://www.profobrazovanie.org>. (дата звернення 12.06.2021 р.)
40. Рева Ю. Психолого-педагогічний вплив в оцінюванні особистості учня . Рідна школа, 2000. №12. С.25-27.

41. Рапацевич, Е.С. Педагогика. Большая современная энциклопедия. Современное слово. 2005. №7. -С. 121-126.
42. Сучасне викладання іноземних мов. Оцінюємо все по-різному (Частина 1) [Електронний ресурс] . Режим доступу: <https://nus.org.ua/view/suchasne-vykladannya-inozemnyh-mov-otsinyuemo-vse-po-riznomu-chastyna-1/>. (дата звернення 26.04.2021 р.)
43. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр "Академия", 2002. С. 236-238.
44. Сабурова Н. Л. Мониторинг учебных достижений школьников как средство повышения начального образования. Автореф. Дис. к.п.н. Новокузнецк, 2009. 23 с.
45. Чонашов М.А. Школьная оценка: старые проблемы и новые перспективы // Педагогика. 2000. №10. С.95-102.
46. Цукерман Г. А. Оценка без отметки М.-Рига: Эксперимент, 1999. 136 с.
47. Шаймарданова Т. В. Формы и методы контроля знаний учащихся. [Электронный ресурс] . Режим доступу: <http://www.festival.1september.ru>. (дата звернення 23.09.2021 р.)
48. Шибутані Т. Соціальна психологія. Пер. з англ. В. Б. Ольшанського. Ростов н Д: Фенікс, 2002. - 539 с.
49. Що таке дистанційна освіта: як вона працює? [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.vsemisto.info/osvita/2355-sho-take-vysha-osvita-jak-vo-na-prazjuje>. (дата звернення 1.11.2021 р.)
50. Щодо проведення підсумкового оцінювання та організованого завершення 2019 – 2020 навчального року: Лист МОН України від 16.04.2020 №1/9-213. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-provedennya-pidsumkovogo-ocinyuvannya-ta-organizovanogo-zavershennya-2019-2020-navchalnogo-roku>. (дата звернення 12.05.2021 р.)

51. Закон «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення 24.05.2021 р.)
52. David Jaques. When Teaching Becomes Learning. Teaching Strategies in Higher Education. Effective Teaching, Effective Learning. Ed. by R. Fowkes, Hungary, 1999, p.26.
53. HEA (2016a) Framework for transforming assessment in higher education. York: Higher Education Academy. Available from: <https://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/downloads/transforming-assessment-in-he.pdf>
54. Yorke, M. (2011) Summative assessment: dealing with the “measurement fallacy”. *Studies in Higher Education*, 36 (3) 251–73. <http://doi.org/10.1080/03075070903545082>
55. Yorke, M. (2003) Formative assessment in higher education: Moves towards theory and the enhancement of pedagogic practice. *Higher Education*, 45 (4) 477–501.
56. Bennett, R.E. (2011) Formative assessment: A critical review. *Assessment in Education: Principles, Policy and Practice*, 18 (1) 5–25. <http://doi.org/10.1080/0969594X.2010.513678>.
57. Biggs, J. (1996) Enhancing Teaching through Constructive Alignment. *Higher Education*, 32 (3) 347–64.
58. Bloxham, S. (2012) “You can see the quality in front of your eyes”: Grounding academic standards between rationality and interpretation. *Quality in Higher Education*, 18 (2) 185–204. <http://doi.org/10.1080/13538322.2012.711071>
59. Bamber, M. (2015) The impact on stakeholder confidence of increased transparency in the examination assessment process. *Assessment and*

- Evaluation in Higher Education, 40 (4) 471–87.
<http://doi.org/10.1080/02602938.2014.921662>
60. Assessment For Learning Tools. Made by Mike Gershon. 65p.
61. Glossary of some of the tech tools used in Advance HE delivery. 6p
62. Gardner's Theory of Multiple Intelligences.
<https://www.simplypsychology.org/multiple-intelligences.html>
63. Fleming N. The VARK Modalities [Электронный ресурс] / N. Fleming –
Режим доступа до ресурсу: <https://vark-learn.com/introduction-to-vark/the-vark-modalities/>. (дата звернення 23.10.2021 р.)
64. Spratt M. The TKT: Teaching Knowledge Test Course / M. Spratt, A. Pulverness, M. Williams., 2011. – 262 с. – (Second edition).